

Janko PRUNK

PRISPEVEK FRANZA BORKENAU K PROUČEVANJU TOTALITARIZMA 1932-1940

Franz Borkenau avstrijsko-nemški zgodovinar in sociolog je bil eden od pionirjev zgodovinskega in sociološkega proučevanja totalitarističnih političnih sistemov, boljševizma, fašizma in nacionalsocializma komparativno.

Za takšno delo je bil brez dvoma prvovrstno usposobljen. Rojen na Dunaju leta 1900 v pol judovski družini, strogo katoliško vzgojen. Že zelo mlad je pripadal radikalno levemu mladinskemu krogu iz katerega so po prvi svetovni vojni izšli vodilni nemški komunistični intelektualci.¹ Študiral je zgodovino, ekonomijo in filozofijo na univerzah na Dunaju in Leipzigu, kjer je leta 1924 promoviral. Že leta 1921 je vstopil v Komunistično partijo Nemčije in postal voditelj njene študentske organizacije. Po promociji se je zaposlil kot funkcionar Kominterne v njenem študijskem oddelku v Berlinu, pod vodstvom znanega madžarskega emigranta, ekonomista Eugena Varge. Ta študijski oddelek je bil pooblaščen za študij mednarodne politike, gospodarstva in delavskega gibanja, o čemer je pošiljal v Moskvo zaupna poročila. Po mnenju njegovega prijatelja, politologa Richarda Lowenthala je bil ta študijski oddelek edina institucija Kominterne, ki ji je bilo dovoljeno izražati svoje neodvisne ocene o razvoju področij, ki jih je proučevala, ne da bi poprej vodstvo Kominterne sprejelo svojo uradno oceno.² Takšno delo je prav ustrezalo izrazito živahni in neodvisni osebnosti Franza Borkenaua. V oddelku je bil pooblaščen za spremljanje politike socialdemokratskih strank po Evropi. Da si je lahko ustvarjal mnenje na osnovi originalnega tiska, je bral časopise v 10 jezikih. Po podatkih Richarda Lowenthala se je Borkenau leta 1928 upiral novemu sektaškemu kurzu Kominterne in Nemške Komunistične partije, ki je napovedoval približevanje akutne revolucionarne krize in proglasil socialne demokrate, za glavnega sovražnika revolucionarnega proletariata. Iz strahu za svojo intelektualno neodvisnost se Borkenau ni odločil za odhod v Moskvo, kamor so preselili Vargov raziskovalni oddelek. Zato je bil leta 1929 izključen iz KP Nemčije.³

Po tem se je Borkenau odločil za izključno znanstveno delo. Uspelo mu je dobiti štipendijo Frankfurtskega inštituta za socialne raziskave, kjer se je lotil ambicioznega projekta proučitve nastanka modernih kategorij meščanskega mišljenja na začetku novega veka. Poskusil je pokazati strukturne paralele nad svojimi

¹ Franz Borkenau: Ende und Anfang herausg und eingeleitet von Richard Lowenthal. Klett Cotta, Stuttgart 1984. Knjiga je zbirka Borkenauovih poznih razprav o generacijah visokih kultur in o nastanku zahoda, ki jih je Borkenau pisal v zadnjem desetletju svojega življenja. 1947-57. Lowenthal je knjigi napisal odlično obsežno spremno študijo, v kateri je na kratko podal Borkenauov življenjepis. Str. 13.

² Prav tam, str. 14.

³ Prav tam, str. 15.

idejami nad novimi idejami nacionalistične in mehanicistične filozofije, matematične fizike, novih pravnih in državnih teorij in določenimi aspekti teologije reformacije z novo nastalimi strukturami družbe in države.

Lowenthal pripominja, da se je Borkenau v tej svoji študiji oddaljil od ortodoksnega marksizma, ni se posebno trudil kategorije novega mišljenja izpeljati iz produkcijskih odnosov.⁴ Njegova študija je naletela na ostro kritiko marksističnih sodelavcev v jedru inštituta, tako da je bil Borkenau, če je hotel knjigo izdati, prisiljen nekaj teh marksističnih pogledov naknadno vključiti v svojo knjigo.⁵

Že v tem svojem frankfurtskem obdobju je Borkenau leta 1932 napisal obsežno razpravo o socialnem bistvu italjanskega fašizma, ki je vsebovala zanimive originalne teze. Podčrtal je avtonomijo fašizma nasproti kapitalizmu. Izhajajoč iz te predpostavke je postavil drzno tezo, da je italjanski fašizem zlomil odpor italjanskega proletariata, ki se je v nerazvitih gospodarskih razmerah upiral nujnosti gospodarskega napredka.⁶ Takšne teze so takrat zavračali skoraj vsi analitiki fašizma. Ravno tako drzen kot v svojih socioloških analizah je bil Borkenau tudi v svojih političnih prognozah, pri katerih pa je imel mnogo bolj nesrečno roko. Tako je bil mnenja, da zmaga fašizma v Nemčiji ni možna, zaradi razvitosti delavstva.⁷

Toda že prej kot v letu dni je prišlo v Nemčiji do te zmage. Borkenau je moral zapustiti Nemčijo. Za malo časa se je umaknil na Dunaj in nato s svojo novo ženo, izrazito izobraženo in nadarjeno avstrijsko zgodovinarico Lucy Varga, v Pariz.⁸ Po razpadu te zveze je leta 1934 je odšel v London in postal žurnalist. V šolskem letu 1935/36 je prevzel mesto profesorja zgodovine na državni univerzi v Panami, kar je izkoristil, da je napisal študijo o političnem teoretiku Vilfredu Paretthu. Študija je izšla leta 1936 v Londonu kot samostojna knjiga.⁹

Poleti 1936 je šel Borkenau kot korespondent angleških časopisov v republikansko Španijo, kjer je do februarja 1937 opazoval in analiziral politični in socialni razvoj iz neposredne bližine. Pisal je dnevnik in doživel razburljive osebne neprijetnosti, med drugim tudi aretacijo s strani komunističnega oddelka republikanske policije. Spomladi 1937 je v Londonu izdal svoj dnevnik z obsežno uvodno zgodovinsko študijo o socialnih in političnih problemih španske družbe pod naslovom *The Spanish conflict, The political and social conflicts of the Spanish Civil War*. V knjigi lahko preberemo njegovo prodorno analizo konkretnega socialnega in političnega dogajanja v republikanski Španiji. Prikazuje požrtvovalen nastop delavskih milic in boju proti pučistom, ki je v prvih tednih rešil republiko. Zelo prepričljivo predstavlja idealizem delavskih komitejev v tovarnah in raznih podjetjih, komiteje in odbore podeželskega kmečkega prebivalstva in njihove načrte in tudi konkretne ukrepe za izvedbo agrarne reforme, kot sta razdelitev

4 Der Übergang von fevdalem zum burgerlichen Weltbild. Paris 1934, nova izdaja Wiss. Buchgemeinschaft. Darmstadt 1971, str. 15-16.

5 Franz Borkenau: Zur Sociologie des Faschismus. Archiv fur Sozialwissenschaften und Sozialetik. Bd 68/1933, str. 513-547.

6 Prav tam, str. 16.

7 Prav tam.

8 P. Schottler (Hrsg) Lucy Varga, Zeitenwende: Mentalitet historische studien 1936-1939. Frankfurt am M. 1991, str. 21.

9 Žal je nisem mogel dobiti na vpogled.

zemlje kmetom ali pa ustanavljanje komun (anarhisti) s kolektivno zemljiško posestjo in kolektivnim obdelovanjem. Kljub simpatijam za ta razvoj je Borkenau v svojih ocenah zelo kritičen. Zelo točno ugotavlja posebnost španskih razmer, posebno španske socialne in politične strukture, ki je mnogo bolj nerazvita kot evropska, v čemer temelji specifična španska mentaliteta in politično obnašanje. Ocenjuje pomen vlade Larga Caballera, ustanovitev republikanske armade za obrambo Madrida in republike sploh, kot tudi velik pomen udeležbe internacionalnih brigad in Sovjetske zveze. Opazi rastočo moč KP Španije, hitro graditev njenega represivnega aparata z anarhističnimi organizacijami.

Njegovo opisovanje je popolnoma konkretno, toda podaja tudi odlične sociološke in antropološke posplošitve, kot npr. "Vedno znova sem bil presenečen, kako v navdušenju ni bilo nobenega patološkega razburjenja, tudi ko je šlo za požig cerkva in svetih podob ali za diskusijo o terorizmu".

Neki aspekt, ki v španski revoluciji zelo pade v oči, je bilo ohranjanje morale v seksualnem življenju. Naravno je, da je tudi tu prišlo do posameznih ekscesov, toda to se nikakor ne more primerjati s totalno opustitvijo vseh norm glede seksualne morale med rusko revolucijo. Samo tu in tam so se v španski državljanski vojni pokazali znaki psihološke krize le v neznatni meri.¹⁰ Mnoge analize in ocene dogajanja, ki jih je zapisal v zaključni besedi, kažejo Borkenauja kot nadarjenega zgodovinarja in sodobnega političnega analitika.

Dobro je ocenil, zakaj so se tako kmalu nehali uspehi republikancev. Po njegovem je bila odločilna učinkovita podpora pučistom s strani Nemčije in Italije, ki sta poslali moderno orožje in po drugi strani nesposobnost in nepripravljenost strankarskih milic, ki so se v prvih tednih požrtvovalno borile v mestih, da bi se prilagodile modernemu vojskovanju na fronti.¹¹

Borkenau prikazuje, kako je po puču prišlo v republikanskem delu Španije do spontane socialne revolucije, do prevzema oblasti delavskih komitejev, ali vsaj delavske kontrole v podjetjih in v mestih in do razlastitve veleposesti na podeželju. "Caballero in njegovi ljudje niso prej nikdar razmišljali o političnih in tehničnih problemih revolucije. Po dolgi, vseskozi reformistični preteklosti so v zrelih letih iz razočaranja postali revolucionarji. Komunisti so po ukazu Moskve zatrli vsako misel ne le na proletarsko revolucijo, ampak celo na socialno revolucijo na vasi po vzoru francoske revolucije".¹² Borkenau meni, da so poseg internacionalnih brigad in sovjetsko orožje ter instruktorji v novembru 1936 v bojih za Madrid začasno vzpostavili ravnotežje, toda istočasno se je spremenila usmeritev socialnega in političnega razvoja v republikanskem taboru.

"Ker je s fašistično intervencijo grozil propad španske levice, je prišlo do tega, kar je moralo priti. Republikanska Španija je bila izročena na milost tisti sili, ki ji je ponudila pomoč. Komunisti so lahko ukazovali, kajti republikancem je prišla na pomoč sila, ki je imela za seboj revolucionarno preteklost, toda nobene revolucionarne sedanosti. Komunisti so končali socialno-revolucionarne aktivnosti in

¹⁰ Pri tej študiji sem uporabljal nemško izdajo z naslovom: Kampfplatz Spanien. Politische und soziale Konflikte im Spanischen Bürgerkrieg. Stuttgart 1986, str. 168.

¹¹ Prav tam, str. 344.

¹² Prav tam, str. 345-346.

uveljavili svoje nazore, po katerih se v Španiji ne sme razviti socialna revolucija, ampak je potrebno samo braniti legalno vlado. Ne sme se pozabiti, da so komunistično politiko v Španiji določali bolj interesi Sovjetske zveze kot pa potrebe španske družbe."¹³

Po Borkenau je bila takšna politika proti interesu in zahtevam množic: "Kmetje niso dobili nobene obljube o dodelitvi zemlje, bili pa so prisiljeni v obvezno oddajo. Delavci niso dosegli socializacije niti višjih mezd, morali pa so se sprijazniti z višjimi cenami. Gospodinje niso dobile več denarja, nekontroliran trg pa je gnal cene v višino. Kaj so pri tem občutili delavski sloji. Brez dvoma so sovražili pučiste tako zelo, da so bili še naprej vdani republikanski vladi, toda postali so pasivni. Upiranja splošni vojaški dolžnosti¹⁴ sicer ni bilo, toda prostovoljci se tudi niso več javljali."

Iz te situacije Borkenau potem razlaga, kaj se je v Španiji zgodilo: "Kar je vlada izgubila s pasivizacijo množic, je morala nadomestiti, tako da si je ustvarila zveste pristaše medtem ko sta se revni kmet in industrijski delavec oddaljila od vlade, so začeli drugi sloji, kot so staro uradništvo, stara policija, določeni elementi armade, skupine zemljiških posestnikov, trgovci, premožnejši kmetje in intelektualci kazati za vlado večji interes kot poprej. Oporo so našli v državni upravi, ki je kazala totalitaristične tendence".¹⁵

Tako kritično stališče do politike komunistične partije Španije in Sovjetske zveze je bila tedaj precejšnja izjema med levimi avtorji. Prevladovala je predvsem antifašistična razlaga, ki je komunistom v španski državljanski vojni pripisovala pozitivno vlogo. Borkenau se je tako uvrstil v majhen krog kritičnih dalekovidnih intelektualcev kot H. E. Kaminski, Anton Sieberer, Katia Landau, George Orwell, Robert Luzon, Jose Semprun, J. Casado, A. Koestler, Aquistan. Komunisti so uspeli Borkenauovo knjigo obsoditi in jo za dve desetletji izriniti iz javnosti.

Borkenau tudi ni imel nobenih svojih akademskih učencev, ki bi popularizirali njegovo delo. Šele na začetku šestdesetih let z razvojem kritičnega zgodovinopisja o španski državljanski vojni, temelječega na virih, je Borkenauova knjiga dobila pomen.

Tako so ga navajali kot prvorazredno referenco vsi vodilni historiki španske državljanske vojne; Anglež Hugh Thomas se je skliceval nanj v svojem znamenitem delu *Španija proti Španiji* glede vprašanj agrarnih odnosov v Aragoniji v prvih dneh revolucije in pri prikazu, kako so gledali na vprašanja lastništva tovarn in zemlje.¹⁶

Francoska avtorja Pierre Broue in Emile Temine označujeta Borkenaua za specialista za študij komunizma in ocenjujeta njegovo delo kot najboljše in najbolj resno o revoluciji in državljanski vojni v prvem letu.¹⁷ Tudi za ameriškega zgodovinarja Gabriela Jacksona je bil Franz Borkenau zanesljiv vir informacij o

¹³ Prav tam, str. 350-351.

¹⁴ Prav tam, str. 354-355.

¹⁵ Prav tam, str. 355.

¹⁶ Hugh Thomas: *The Spanish Civil War*. London 1960.

¹⁷ Pierre Broue - Emile Temine: *La revolution et la guerre d'Espagne*. Paris 1961.

revoluciji v Kataloniji, Levantu in Kastilji.¹⁸

Nemški zgodovinar Wolfgang Schieder navaja poldrugo desetletje za temi avtorji¹⁹ Borkenau poleg nekaj drugih avtorjev kot referenco komunistični politiki: "Kar so napisali Franz Borkenau, Katia Landau, George Orwell, Robert Luzon in drugi o temačni vlogi političnih komisarjev iz Sovjetske zveze pri preganjanju in uničenju POUM in tudi še drugih skupin, je že zelo zgodaj vrglo senco na Sovjetsko pomoč Španiji."²⁰

Borkenauova naslednja knjiga 1938 je bila zgodovina Komunistične internacionale,²¹ organizacije, ki je poskušala s politiko ljudske fronte skriti svoje nedemokratsko bistvo in se kazati kot izključno demokratična in antifašistična. Borkenau že popolnoma distanciran od komunizma, celo odločno ga zavračajoč, je napisal kot prvi zgodovino svetovnega komunizma - boljševizma. Do tedaj je obstajalo nekaj predstavitev oktobrske revolucije in razvoja komunizma v posameznih deželah. Najboljše, kar je bilo objavljeno pred Borkenauom, je bila Arthurja Rosenberga Zgodovina boljševizma, ki pa je bila napisana z veliko razumevanja za to gibanje.

Borkenau je poskusil v svoji zgodovini pokazati temelje komunizma. Predstavil je Leninovo politično filozofijo v njenem čisto novem antidemokratskem bistvu. Borkenau je npr. zapisal: "Lenin je že leta 1902 predpostavljal, da široke delavske množice nimajo nobenega razumevanja za naloge revolucije in zato nimajo pravice soodločati pri njenem vodenju. Pojasnjeval je, da je delavski razum nespremenljivo usmerjen le na majhna vprašanja, kot so plače, delovni čas, delovni pogoji in zato ni v stanju razviti več kot le sindikalno razredno zavest. Revolucijo lahko razumejo in vodijo le elite, ki so posvojile revolucionarno doktrino. Seveda pa je imel Lenin delavske množice za nepogrešljive za izvedbo revolucije, seveda le za poslušne sopotnike. Neorganizirane množice, ki jih vodi maloštevilna elita, to je bila Leninova vodilna ideja in je bil in je ideal komunističnih voditeljev."²²

Borkenau je kritiziral Leninove predstave o Komunistični internacionali: "Ta je bila možna le kot popolna podreitev pod njegovo kontrolo. Pri tem je poskrbel, da so ostali zunaj Kominterne vsi, ki so odklanjali predstave o stranki avtoritarne elite. Trajna kontrola naj bi novo organizacijo ščitila pred vdorom krivovercev."²³ To je bila po Borkenauu v nekaj besedah temeljna ideja Komunistične internacionale.

Borkenau je v svoji knjigi pokazal ustanovitev Komunistične internacionale, revolucionarni eksperiment v Madžarski in Bavarski republiki sovetov nadalje vztrajanje Kominterne v utopični veri v izbruh velike proletarske revolucije v srednji Evropi 1920, čeprav so bile realne razmere že bolj nerevolucionarne. Iz te napačne

¹⁸ Gabriel Jackson: *The Spanish Republic and the Civil war 1931-1939*. Princeton univ. Pres, New Jersey 1965.

¹⁹ Wolfgang Schieder: *Der Spanische Buergerkrieg in der internationalen politik 1936-39*. Muenchen 1976.

²⁰ Prav tam, str. 22.

²¹ Franz Borkenau: *The Communist International*. London 1938.

²² Prav tam, str. 18.

²³ Prav tam, str. 24.

presoje položaja in temeljne ideološke sovražnosti do socialdemokracije je izviralo tudi 21 pogojev za članstvo, ki jih je Lenin vsilil 2. kongresu Kominterne. Skrajno revolucionarno utopičen program, ki je povzročil mnogo škode delavskemu gibanju in socializmu. Borkenau sledi razvoju KI skozi fazo enotne fronte, skozi približevanje gospodarske krize 1928/29, od katere je KI pričakovala katastrofo kapitalističnega sistema. Prikazuje ta sektaški levičarski kurz, ki je skoval za socialdemokrate oznako, da so dvojček fašizma. Borkenau usmerja pozornost na nov preobrat v politiki KI, preobrat k ljudski fronti, opisuje razvoj ljudske fronte z vsemi njenimi problemi v Franciji in Španiji in ocenjuje politiko KI kot neiskreno, avtoritarno, tujo demokratičnemu bistvu evropske levice.

Knjiga je delila usodo njegove knjige o španski državljanski vojni. Komunisti so jo obtežili z odklonilnim molkom. Knjiga je bila dolgo znana le v Angliji in v ZDA ter nekaj malega v Franciji.

Prva nemška recenzija te knjige je bila napisana šele leta 1946, ko se je Borkenau potegoval za mesto profesorja zgodovine na univerzi v Marburgu/Lahn. Dekan te fakultete je iskal poročevalce o Borkenauovem delu. Docent dr. Heisiga je recenziral Borkenauovo knjigo *The Communist International* zelo pozitivno. Navedel je zelo natančno vsebino knjige s pripombami o poglavjih, ki so prva zgodovinska predstavitev posameznih problemov in v zaključku strnil točno oceno knjige: "Knjiga temelji na kritičnem vrednotenju vsega dosegljivega dokumentarnega gradiva, tako komunističnega tiska večine dežel, ki prihajajo v poštev, kot tudi na obsežni literaturi, objavljeni v brošurah. Avtor se ni omejeval le na natančne predstavitve empiričnih podatkov, ki naj pokažejo in razložijo dejanski potek komunističnega gibanja, ampak je usmeril kritičen pogled tudi na celotne napetosti znotraj komunističnih partij. Posebno učinkovito je obdelal nepremostljivo nasprotje med diktatorskimi tendencami ruskega komunizma in kljub vsem stranpotem liberalno demokratični tradiciji privrženega zahodnoevropskega delavskega gibanja. Če gledamo na komunizem v tej luči, se nam ne zdi več ena izmed smeri znotraj delavskega gibanja, ampak nastopajoča totalitaristična smer z ambicijo, da je edini predstavnik delavskega gibanja, ki poskuša v kali zadušiti vsako samostojno socialno gibanje, ki ne sprejema boljševiškega monopola. Nesporna zasluga avtorja je, da je pokazal s prepričevalno močjo gonilne sile tega konflikta".²⁴ Danes se lahko samo strinjamo s tako oceno knjige.

V zvezi s tem: Tudi tako pozitivna ocena tega dela, kot tudi vsesplošno priznanje njegovi prvi knjigi *Prehod s fevdalne na meščansko sliko sveta* in k temu še izredno pozitivno mnenje Carla Mannheima iz Londona, niso mogli prepričati marburških profesorjev. Rektor marburške univerze je poskusil "kultusministru" dežele Hessen pojasniti, zakaj univerza Borkenaua ni poklicala za rednega profesorja. "Omenjena dela, ki jih je Borkenau sam predložil, niso prišla v poštev, kajti ne obravnavajo področja srednjeveške in novoveške zgodovine, ampak imajo sociološki ali publicistični značaj. Poizvedovanja, ki smo jih opravili v Nemčiji o delu Franza Borkenaua govore, da je poznan in cenjen kot sociolog. Tudi angleški sociologi so poslali fakulteti zelo odobravajoče mnenje o kandidatu kot sociologu.

²⁴ Hessisches Staatsarchiv (Marburg a.), Universitätsarchiv, Personalmappe Franz Borkenau - Pollak.

Zaradi tega razloga fakulteta ni mogla njegovega imena upoštevati med kandidati za zasedbo profesorskega mesta za novejšo zgodovino.²⁵

Univerza mu je ponudila le mesto izrednega profesorja, kar je Borkenau zelo užalilo in mu pokvarilo veselje in željo po učiteljski službi. Knjiga *The Communist International* je postala pomembna šele desetletja po tem dogodku. Univerza iz Michigana se je leta 1962 odločila za novo izdajo te knjige. Naprosila je uglednega francoskega politologa Reymonda Arona za predgovor, ki ga je ta napisal pohvalno.²⁶

Borkenau pa je svojo knjigo tudi že sam predelal, ji dodal nekaj novih poglavij o razvoju po letu 1938 in jo izdal pod naslovom *Der europaische Kommunismus* leta 1952 v Bernu.

Tretje pomembno Borkenauovo delo o totalitarizmu je bila njegova knjiga z naslovom *The Totalitarian Enemy*, izdelana v Londonu 1940, kmalu po paktu Hitler-Stalin. To dejstvo je v knjigi podčrtano: "Nemško ruski pakt je prinesel popolnoma nov način gledanja. Osvetlil je bistveno podrobnost obeh sistemov. Prepričal je tiste, ki so do tedaj verjeli, da predstavljata sistema v Nemčiji in Rusiji dva različna nasprotna tipa. Od tega dogodka dalje prepričanje, da je nacizem rjavi boljševizem in stalinizem rdeči fašizem, ni več herezija".²⁷ V tej knjigi je Borkenau poskušal narediti sociološko in politološko-zgodovinsko primerjavo obeh totalitarnih sistemov boljševizma in nacionalsocializma. V knjigi je predstavil razvoj novih totalitarnih sistemov kot ideološko vojno. Analiziral je socialne in ideološke temelje boljševizma, pri čemer je povzel svoje poglede iz svojih že navedenih knjig. Navedel je tudi zunanje politične cilje boljševizma in nacionalsocializma. To je storil na svoj poseben način, ki se ni zdel vsem posrečen: "Prvi poglavitni cilj boljševizma je razširitev revolucije po vsem svetu. Nacionalsocializem in komunizem se želita zoperstaviti zahodni kapitalistični civilizaciji. Ta revolucija ogroža vse vrednote, ki so se bile razvile od Aten preko Jeruzalema od časov rimskega imperija, prek reformacije in razsvetljenstva do danes. Ne sme se spregledati, da te revolucije, ki ogrožajo vrednote individualizma in svobode in se morajo zdeti vsakemu človeku prav grozljive, izvirajo in iščejo opravičilo ravno v tisti družbi, proti kateri so uperjene."²⁸ Borkenau je bil tako stvaren zgodovinar in inteligenten sociolog, da je znal dobro razlikovati ideološke in sociološke podlage obeh totalitarističnih političnih sistemov, kar je predstavil na naslednji način: "Posledica revolucije v Rusiji je bilo popolno uničenje ruskega vladajočega razreda. To dejanje pomeni veliko razliko med družbeno revolucijo v Rusiji in v Nemčiji. Bistvena razlika med obema je tudi v tem, da Rusijo vodi popolnoma nov vladajoči razred, za razliko od Nemčije, kjer je pretežno stari družbeni razred prevzel novo vlogo v sistemu. Revolucija v Rusiji je bila posledica šibkosti buržoazije, prepočasnega napredka in velike kmečke množice. Nemčija je bila kot država mnogo bolj kompleksna in mnogo bolj strukturirana, zaradi tega se je razredni boj razvijal mnogo bolj izrazito. Kljub temu je Nemčija prišla na mrtvo točko."

²⁵ Prav tam.

²⁶ History of the Communist International, Ann Arbor. University of Michigan Press 1962.

²⁷ The Totalitaren Enemy. London 1940, str. 13.

²⁸ Prav tam, str. 17.

Ta socialna revolucija v Rusiji je bila neposreden rezultat zaostalosti in nesposobnosti uvesti moderne oblike življenja na miren način.²⁹ Zaradi teh svojih socioloških in politoloških analiz je knjiga obdržala trajno vrednost. Ob izidu pa so jo tako kot druge Borkenauove knjige komunisti zaradi ideoloških razlogov zavrnili. Ravno tako pa tudi ni bila všeč političnim in znanstvenim krogom v Angliji, ker jih je opominjala zaradi njihovega napačnega odnosa do nacionalsocializma, kar je le-temu precej olajšalo vzpon.

²⁹ Prav tam, str. 235.